

EKONOMSKO-SOCIJALNO STANJE KRČKIH GLAGOLJAŠA

(nastavak*)

Miho BOLONIC

B. MISE I MISNI LEGATI

1. — Uz rečene desetine bilo je i drugih izvora iz kojih su krčki glagoljaši primali svoje prihode i o kojima ćemo nešto reći u našem daljnjem izlaganju.

Svakako jedan od najjačih bile su *mise i misni zapisi* kako nam svjedoče pisani izvori, posebno pak kapitulske i notarske knjige. S time u vezi mogao je dobar poznavalac krčkih glagoljskih notarskih knjiga Rudolf Strohal pišući o općim prilikama u XVII. stoljeću u Vrbniku, kao i o velikom broju svećenstva i njihovom uzdržavanju, zapisati, da je »lijepi prihod dolazio svećenstvu i od sv. misa, košto nam to gotovo sve oporuke u ovoj notarskoj knjizi potvrđuju«¹⁵². Slično piše i Ivan Milčetić za susjedni otok Lošinj (sada sastavni dio Krčke biskupije): »Najobilniju popovsku tekovinu sačinjavahu mise, što ih ljudi plaćahu za duše svojih pokojnika. Domaći popovi nijesu mogli svih naručenih misa sami izgovarati, toga radi su ih ustupali... popovima na Krku, Cresu i Rabu...«¹⁵³. Da bi pojasnio tu činjenicu I. Milčetić citira Lošinjanima Bonicelli koji piše o Lošinjanima: »Naši su se ljudi mnogo starali za zdravlje duše, a premalo za zdravlje tijela...«¹⁵⁴.

Uz manualne mise posebno velik izvor prihoda krčkih svećenika bili su misni zapisi za slučaj smrti, kako nam to svjedoče brojne oporuke u notarskim knjigama. Evo, što je o tim oporukama (za Vrbnik) zabilježio rečeni R. Strohal: »... Iza toga (oporučitelj, op. M. B.) određuje se, što imadu baštinici učiniti za dušu oporučiteljevu, koliko i kakve i kada imadu mise plaćati i kada i kako dugo imadu plaćati zvonjenje. Najmanje imale su se mise plaćati dan 1., 7., i 40. iza smrti, ali često jošte svake godine na imendan ili na dan smrti oporučiteljeve (na »othodni«, »ophodni« dan) čak do 50 godina i na dan iza svih sve-

* Prvi dio ove radnje v. BS, 1975. br. 1, str. 97—116; drugi dio v. BS, 1976. br. 4, str. 475—500.

¹⁵² STASIĆ, str. 191—192.

¹⁵³ I. MILČETIĆ, *Glagoljaši...*, str. 282.

¹⁵⁴ ISTO.

tih ili na dan smrti oporučitelja. Dakako da je katkada oporučitelj odredio za svoju dušu još i znatno više misa i zvonjenja. Pored toga ostavlja oporučitelj čestoputa pobožnim ljudima, osobito popovima i ženama, da poste za nj korizmom ili petcima ili da mole za nj Boga. Iz svega se vidi, da je bio narod u Vrbniku u ono vrijeme vrlo nabožan i da su bila u njega vjerska čuvstva i vjersko uvjerenje jako...¹⁵⁵. O toj pobožnosti piše i Petriš u svojoj knjizi »Nike uspomene starinske«¹⁵⁶.

Iz izjava — gotovo sviju — oporučitelja može se zaključiti da se tu radilo o nepisanom »zakonu«. Tako oni u svojim oporukama (tištament) redovito govore o »zakonu« i o »užanci« (tj. običaj) grada Vrbnika. Tako oni naređuju mise koje su dužni dati ovršiti njihovi baštini (»redi« od tal. riječi erede — nasljednik, baštinik) pozivajući se na taj »zakon« ovim i sličnim riječima: »kako je zakon našega mesta« (tj. Vrbnika)¹⁵⁷, »po zakon kaštela Varbnika«¹⁵⁸, »kako (je) zakon varbanski«¹⁵⁹, »po zakon varbanski«¹⁶⁰, »kako je užanca (v) Varbnici«¹⁶¹, »kako je užanca kaštela Varbnika«¹⁶² itd. Slični »zakoni« i »užance« postojale su i u drugim mjestima otoka Krka, tako npr. Krčanka Menka, žena pok. Keke Žorgula, u svojoj oporuci od 12. svibnja 1641. naređuje, »da imaju moji redi činit službu ili oficij, *kako je zakon grada Karka*«¹⁶³. Isto oporučno određuju i Luka Kirinčić i njegova žena Katarina iz Dobrinja — prema zakonu grada Dobrinja¹⁶⁴. I u Dubašnici je postojao takav »zakon«, kako nam to svjedoči oporuka Dume Budislavić, kćeri pok. Mateja, od 29. svibnja 1784. u kojoj ista određuje o svojem sprovodu i drugom u vezi s njezinom smrću: »... *kako užanca*, i da mi čine sprovod i službe dan prvi, sedmi i treiseti...«¹⁶⁵. I svećenici u svojim oporukama određuju, da im se ima »činit službu poštenu dan parvi, *kako pristoji redovniku*, (potcrtao M. B.) i na dan 7. i na 40. i na godišće zvonjenji i misa s letenjami i ki Lazara do let 50...«¹⁶⁶.

U vezi s rečenim, evo, nekoliko takvih primjera. U oporuci Mare, žene pok. Nikole Haržića od 25. travnja 1638. ista obvezuje svoje baštinike (redi), »da su me obligani opraviti dan parvi i na 7. i na 40., kako je zakon našega mesta, i da su mi na moj god obligani činit služiti misu od kuventa (tj. konventualna misa koju su krčki seoski kaptoli služili svakog dana poput stolnih kaptola) od L 3 do let 6...«¹⁶⁷. I Bare Polonijo u svojoj oporuci od 21. rujna 1638. određuje: »... i oću da su moji redi obligani opraviti me, kako je zakon našega mesta, i na godišće, a naprid da imaju činit zvonjenji za moj god let 20, a na god moga oca let 5, a na god moje matere let 5...«¹⁶⁸. Savta Brusić u

¹⁵⁵ STAŠIĆ, str. 197.

¹⁵⁶ PETRIŠ, str. 91, 107.

¹⁵⁷ STAŠIĆ, br. 10.

¹⁵⁸ ISTO, br. 24.

¹⁵⁹ ISTO, br. 27.4

¹⁶⁰ ISTO, br. 261.

¹⁶¹ ISTO, br. 272.

¹⁶² ISTO, br. 307.

¹⁶³ STAŠIĆ, br. 118, potcrtao M. B.

¹⁶⁴ STAŠIĆ, br. 152.

¹⁶⁵ I. MILČETIĆ, Glagoljaši, str. 345—346.

¹⁶⁶ STAŠIĆ, br. 33.

¹⁶⁷ ISTO, br. 10.

¹⁶⁸ ISTO, br. 18.

svom testamentu od 3. studenoga 1638. naređuje: »...Paki di (reče, op. M. B.) rečena Savta, da oće da se ima opraviti po zakon kaštela Vrbnika dan parvi i na 7. i na 40. i da mi čine zvonjenji let 7 na moj god. Pušćam, da kada se svarši rečeno zvonjenji, da imaju pričeti služiti misu od kuventa do let 10 zutri dan po vsih Svetih (tj. na Dušni dan), a to za duše moga oca i matere . . . Jošće oču da su dužni činiti služiti jednu misu od kuventa let pet na god moga muža . . .«¹⁶⁹.

U citiranoj notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića, koja mi je pri ruci, nalaze se razne notarske isprave (instrumenat, uštrument) pisane u razdoblju od god. 1637. do 1646. (1659). U toj knjizi nalazi se ukupno 301 isprava, među kojima ima 35 oporuka (nekoliko i svećeničkih). U svima tim oporukama — uz drugo — posebno mjesto zauzimaju odredbe o misama. Jedinu iznimku, tj. u kojoj nema riječi o misama prema vrbničkom »zakonu«, čini oporuka Ivana Bozanića od 15. ožujka 1643., i to s razloga jer je diktirajući svoju posljednju volju — naglo umro, ne dovršivši istu, kako nam potvrđuju riječi notara: »I kako reče rečeni Ivan rečene riče, ne moga već reć riče nijedne, i cetera«¹⁷⁰. O misnim zapisima čita se i u još nekim drugim ispravama, kao npr. u »sentenciji« — »redi pok. Jurja Sparožića«¹⁷¹, u »kunciciliju« Lucije Martinčić iz Risike¹⁷² itd.

Uvidom u oporuke u rečenoj notarskoj knjizi Ivana Stašića iz Vrbnika proizlazi da se u njima radi prije svega o misama u vezi sa smrću pokojnika-oporučitelja, tj. o misama na dan 1. (tj. sprovedna), 3., 7. i 40. (kasnije 30. dan) i zatim o misama godišnjicama za sebe i svoje pokojne roditelje, muža, ženu i dr. i to za određen broj godina (5, 10, 15 i više godina). Uz rečene mise navodi se često puta i visina misne nagrade (stipendij), koji je različit prema raznim uvjetima i okolnostima. Tako se u tim oporukama navode mise od L 2¹⁷³, 3, 4 i 5¹⁷⁴. Tako npr. za misu na Dušni dan (»zutri dan po vsih s(ve)tih«) — »gre po L 4«; tako isto za misu »zutri dan po beloju nedilji . . . na Luzariji (tj. u kapeli sv. Ruzarija), ka gre po L. 4«; misa na godišnjicu koju služi »naš po(štova)ni kapitul« — »gre po L 5« (radi se o konventualnim misama); misa »zutri dan po veloj Stomorini« (Velika Gospa) — »od L 3«¹⁷⁵.

U istim oporukama riječ je i o raznim misnim zapisima kojima oporučitelj ostavlja kaptolu ili pojedinim svećenicima određene nekretnine, pa i kuće, s obvezom da stanoviti broj godina služi misu — za oporučitelja ili za njegove pokojne. Tako su oporučitelji ostavljali baštinicima svoje nekretnine uz obavezu da dadu reći određeni broj misa. Takvi misni zapisi zovu se u starijim notarskim knjigama i »zadušine«. Tako npr. pop Barko Papić iz Baške u svojoj oporuci od 17. ožujka 1527. među ostalim određuje: »Ošće ostavljam' v zadužinu graju (manja šuma, drmunić) ka se zovu Dub' i ovac 20 i trsje . . . i kuću . . . i vrtli okolo ne i ča k nim' pristoji i pčele ke su pri njoj

¹⁶⁹ ISTO, br. 24.

¹⁷⁰ ISTO, br. 187.

¹⁷¹ ISTO, br. 155.

¹⁷² ISTO, br. 81.

¹⁷³ ISTO, br. 152.

¹⁷⁴ ISTO, br. 274.

¹⁷⁵ ISTO, br. 274, Oporuka Mari, ženi Ivana Karstjanića.

s ovim kundicionom (uvjet, pogodba): . . . da bude držan' činiti vsako leto na obhodni dan leta moga . . . služiti v kapitul baščanski i zvati jih doma činiti nim počten kolacion (zakuska) . . .¹⁷⁶. U ovom slučaju radi se o vječnoj misi na godišnjicu smrti. Dume, kći pok. Mata Budislavića iz Dubašnice, oporučno (20. V. 1784). među ostalim ostavlja svoj vrt Budislavić Antunu uz uvjet »da isti vert se ima štimat . . . i ča bude valal, da čini reć šubito (odmah) po mojoj smerti tulike mise base (tihe) za dušu mou i moih mertvih, i za duše od purkatoria (za duše u čistilištu) od redovnika na svoju volju«. Isto je tako odredila, da se proda njezina kuća s vrtom uz uvjet »činit reć tulike mise base za dušu mou i moih mertvih¹⁷⁷.

Uz rečene mise bogatiji oporučitelji određivali su »za moju dušu« i naredili svojim baštinicima da im dadu izreći također i tzv. Grgurevske mise (ciklus od neprekidnih 30 misa). Tako npr. Jelena, žena pok. Ivana Hodanića iz Vrbnika, svojom oporukom od 13. veljače 1642. — »pušća go(spod)nu plovanu jedan ulj (košnica) s čelami, a da služi za moju dušu jedne mise s(veto)ga Gargura«. A drugu košnicu s pčelama ostavlja popu Ivanu Žgombiću uz uvjet, »da je obligan služit jedne mise s(veto)ga Gargura za moju dušu¹⁷⁸. U tom smislu vrlo je zanimljiva oporuka Luke Kirinčića i njegove žene Kristine iz Dobrinja koji oporučno (22. IV. 1642) naređuju, da se reče za njih i po njihovim nakanama — ništa manje — nego 13 ciklusa Grgurevskih misa. I tako »dvoje« Grgurske mise naređuje popu Grguru Frančiću za zemljište »na Općoj«; zatim »troje mise svetoga Gargura« — »fratrom v Košljun«. (Ovih 5 Grgurevskih misa naredio je muž Luka). A zatim njegova žena Kristina ostavlja svome bratu Šimanić Matiji drmun (šuma) uz uvjet »a da je obligan služit za moju dušu mis s(veto)ga Gargura 4«; onda »dvoje fratrom v Košljun, a dvoje onim popom dvima, ki budu najbliže od nje roda«; i opet bratu i sestri ostavlja »mekot« (oranica) uz uvjet, da svaki od njih dade za to reći jedne Grgurevske mise; i napokon sestri Jeleni ostavlja dio kuće »a da je obligana činit služit dvoje mise s. Gargura . . . fratrom v Košljun jedne, a druge ovdj popu, ki bude najbližnji od nje roda«. I poviše svega toga naređuju još druge brojne manualne mise, službe, zvonjenja i neke tzv. »mise s(veto)ga Ruzarija« (koje se govore 40 dana) kao i neke druge nabožne legatate: brašćinama (ulje za nažiganje kandila) i pojedincima¹⁷⁹.

Krčki vjernici nisu davali mise i misne zapise samo za slučaj smrti već također i za života. O primanju brojnih misnih legata koje su vjernici davali za života svjedoče nam kapitulske knjige krčkih seoskih kaptola. Tako čitamo u kapitulskoj knjizi (1731—1806) seoskog kaptola u Baški više zapisa o takvim misnim legatima, kao npr. 12. srpnja 1794. — »*Dohodechi Mare zena p(okoino)ga Jura Pajalichia pred postovani kler i pontizno prosechi, ako bi hotelli prieti za govoriti svako godischie cetire svete Masse do godisch pedeset*«¹⁸⁰. I opet baščanski kaptol prima 19. studenoga 1790. — *L 50 »a to za dvi mise za let*

¹⁷⁶ VJ. ŠTEFANIĆ, *Fragmenti . . .*, str. 26.

¹⁷⁷ I. MILČETIĆ, *Glagoljaši*, str. 346.

¹⁷⁸ STASIĆ, br. 138.

¹⁷⁹ STASIĆ, br. 152, str. 84—85.

¹⁸⁰ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 42.

50«¹⁸¹. Slično se čita u knjizi prokuratora omišaljskog klera (1750—1776). Na f. 1 iste knjige čitaju se prokuratovi zapisi kao npr. *1759 dan 4 marča zapisah mise ê gn pop . . . Ilić od Fraki(!) to su za moga ujca pok. popa A. Franki . . .*« U toj knjizi slijede i drugi zapisi o primanju legata za kapitul. Tako opet na f. 1^v čitamo: *1750. ovo su pinezi ke su dani za mise . . .*«¹⁸². U istoj knjizi na f. 51—52 piše: *Mise vremenite koê obslužue poš(tova)ni kler od Omišlê*. Pod tim se naslovom zatim bilježe po danima i mjesecima pojedine vremenite misne obaveze omišaljskog klera za cijelu godinu¹⁸³. I u kapitulskoj knjizi vrbničkog kaptola — legata (zadušina), god. 1718—1843. — na f. 1 čita se slijedeći misni zapis: *1718 miseca aprila dan 15 na Veli petek budući šekrestiji ja plovian i redovnici od Verbnika isti dan prije seki redovnik L 103 i kuntentasma se reći seki mis 103 ke pinezi pusti poštovanomu kapitolu Kate žena p(okojno)ga Ivana Fugošića. I još prije seki redovnik živini L 50 i kuntentasma se reć mis kantanih 265*«. I tako dalje slijedi popis misa, što su pojedinci za života i testamentarno ostavili bilo u novcu bilo u zemaljskom blagu¹⁸⁴.

Tako je isto kapitul u Dubašnici primio god. 1741. od popa Ivana Kraljića 583 Libre uz obavezu, da će govoriti »*mis malih vavike sako leto triset i pet . . . za njegov intencijon u kapelu s(veto)ga Antona od Padove u selo od Kovači u Dubašnici, a to u dni i blagdani niže imenovani*«. A u drugom zapisu od god. 1743. svota se povećava na 750 Libara i na 45 misa godišnje¹⁸⁵. Krčki kapitul primali su misne legate ne samo u novcu, nego također u zemljištu i životinjama. Tako čitamo u općoj kapitulskoj knjizi (1630—1665, 1724) bašćanskog kaptola u koju su god. 1630. bile unesene sve dužnosti što ih ima kaptol kao i »*mise i oblige ke e obligan učinit kler službe ke se imau činit za ovce priete kako pari naprid*«¹⁸⁶. Kako je već rečeno i kako je razvidno iz raznih kapitulskih i notarskih knjiga, mnogi su ljudi davali i ostavljali krčkim kaptolima svoje ovce i druge životinje (pčele), kao i kuće, drvine i razna zemljišta na račun misa. O tim manualnim misama i vremenitim misnim legatima kaptoli su vodili strogu evidenciju. Stoga su vodili posebne knjige (kao zapisi vremenitih misa¹⁸⁷, zapisi o legatima, kapitulska knjiga-zadušina i dr.) od kojih su nam još neke sačuvane kao u Baški, Dobrinju, Dubašnici, Vrbniku i dr.¹⁸⁸.

Pored ovih vremenitih legata i manualnih misa u kapitulskim knjigama nalazimo zapisa i o primanju tzv. Grgurevskih misa. Tako se npr. u kopijalnoj knjizi o pravima bašćanskog klera (1713—1738) na f. 68 nalaze glagoljski zapisi o primanju Grgurevskih misa¹⁸⁹. I u kapitulskoj knjizi — vječni legati u Dubašnici (1738—1804), koja sadržava izvratke iz starijih oporuka ili kopije čitavih oporuka u kojima se nalazi kakav legat ostavljen seoskom kaptolu u Dubašnici od god.

¹⁸¹ ISTO.

¹⁸² ISTO, str. 259.

¹⁸³ ISTO, str. 260.

¹⁸⁴ ISTO, str. 292.

¹⁸⁵ ISTO, str. 99, Knjiga kapitula dubašnjanskoga (1738—1767).

¹⁸⁶ ISTO, str. 34.

¹⁸⁷ Kao npr. »Mise vremenite koe obslužue poš(tova)ni kler od Omišlê . . .«, tj. iskaz svih misa po danima i mjesecima za cijelu godinu (uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 260, 97).

¹⁸⁸ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*.

¹⁸⁹ ISTO, str. 39.

1575. dalje, zabilježen je također testament đakona («vanjelskoga žakna») Franića Sablića iz god. 1575. koji sve svoje ostavlja svojim baštinicima ili brašćini sv. Apolinara u Dubašnici »s dužnostiom iste brašćine uvike, da ima činit govorit jedne mise gargurevske svako godišće po kleru od Dub(ašni)ce...«¹⁹⁰

2. — Posebne pak prihode imali su krčki kaptoli od tzv. *vječnih misa* kojih je svaki kapitul imao u velikom broju. Običaj je bio od davnine na otoku Krku, koji je trajao sve do pred II. svjetski rat, da su pojedini ljudi za života ili pak oporučno (mortis causa) davali i ostavljali svojim kaptolima dogovarajući iznos novca ili pak protuvrijednost u nekretninama (zemljišta, kuće) ili pokretninama (životinje, košnice s pčelama i dr.) uz uvjet, da kaptol za sva vremena — in perpetuum (odatle i naziv vječne mise) u određeni ili slobodni dan godišnje izgovara jednu ili više misa po nakani zakladatelja. Kad se radilo o misnim zakladama u novcu, kaptol je tu glavnicu (kavida!) ulagao, tj. davao »na fit« (u zajam) i na račun kamata (livel) iste glavnice izgovarao je godišnje određene mise. U tom smislu imamo više bilježaka o tome u sačuvanim kaptolskim knjigama kao i notarskim ispravama. Tako npr. Lucka, žena Matka Juranića iz Baške, svojom oporukom od 22. svibnja 1527. ostavlja svojem sinu Bariću i njegovim nasljednicima »od reda do reda:«. . . pušćam v' zadušinu jed(a)n drmun ki se zove Pod Hlamcem', . . . I tako je s rečenim drmunom pušćam« ovac d'vadeset' s ěnci i s os'talim' prihodišćem' ča k' nim' pristoi s ovim' kun'dicionom' . . . da imaju činiti služiti v'sako leto jednuč za dušu moju i moga muža . . . «¹⁹¹. U istoj notarskoj knjizi nalazi se i druga slična »zadušina« (riječ je o vječnoj misi) prema oporuci popa Barka Papića¹⁹².

I u notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića nalazimo jednu ispravu — ugovor sklopljen između seoskog kaptola u Vrbniku (*Tu prežento p(oštovani) g(ospodi)n plovnan Garžan Parfetić i ostali kler kaštela Varbnika*) s jedne strane i »meštra« Gašpara Dela Žintila iz Krka s druge strane o ustanovljenju misne zaklade (»zadušine«). U tom ugovoru od 16. listopada 1639. čitamo kako je rečeni Krčanin zamolio vrbnički kler: ». . . da bi oteli služit dvi misi mali na nedilju vaviki, ka misa ima bit jedna vsaki petak za grihi, a druga vsaku sobotu od gospoje za zdravji . . . « A poslije njegove smrti »da se te dve misi obarnu za njega dušu, jedna v ponediljak, a druga v utorak v a v i k i . . . «. Vrbnički je kaptol primio tu misnu zakladu za koju je meštar Gašpar isplatio iznos od 125 dukata ili 750 lira (tj. 1 dukat — 6 L)¹⁹³.

O tim vječnim misama imamo bilješki i u kapitulskim knjigama. Tako npr. čitamo u općoj kapitulskoj knjizi bašćanskog klera (1666—1717) na f. 8, kako je 17. studenoga 1666. »priēl poš(tovani) kler od Baške od Mikule Paēlića pinez L 300 s tim kondicionom da e obligan poš(tovani) kler činit ednu službu večnu za negovu ženu Dumenku . . . «¹⁹⁴. I u drugoj jednoj knjizi o pravima bašćanskog klera (1713—

¹⁹⁰ ISTO, str. 96.

¹⁹¹ VJ. ŠTEFANIĆ, *Fragmenti* . . . , str. 22—23.

¹⁹² Vidi bilj. 176.

¹⁹³ STAŠIĆ, br. 58.

¹⁹⁴ VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 36.

1738) na f. 103—104 čitamo, kako 27. travnja 1730. »knez Ivan Sunjer iz Senê broi u ruke od g(ospodi)na plovana popa Matiê Abramića i popa Mikule Mokrošćića i popa Franića Orbanića dukat tisuće i sto munide cesarske . . .« za vječne mise¹⁹⁵. Takve vječne mise primali su i ostali kaptoli na Krku.

O tim misama vodila se stroga evidencija, stoga su se one bilježile ili u posebne knjige kao »vječni legati« ili tzv. »police« ili u knjige kapitulskih prokuratora. To su iskazi (popis, pregled) svih vječnih misa koje je kaptol morao izgovarati »vaviki« (»v' sako leto«, »večno«) i to po danima i mjesecima za cijelu godinu kao i nakane istih. O tome nam govore sačuvani glagoljski kodeksi svih krčkih kapitula. Takav iskaz nalazi se u knjizi prokuratora klera u Omišlju na f. 37—49: *Maše vične. / 1. Misa za Stipana Ederliniça i misa za Dumeniga Žuviça, / 2. Misa za Ivana Spicijariça . . .*« itd. i tako redom za sve dane u godini¹⁹⁶. Isto tako nalazimo i u knjizi računa kapitulskog prokadura u Baški (1747—1794) u kojoj se na f. 116—123 vidi evidencija o legitima, i to najprije pregled (f. 116—119) koji počinje: *Legati pos(tova)no-ga klera vične i vrimenite kako nasledue . . .*«¹⁹⁷. U kapitulskoj knjizi instrumenata u Vrbniku (1710—1750) na f. 47 nalazi se: *Tabula vična od mis ke ima overšivat poš(tova)ni kler od Verbnika vaviki*¹⁹⁸. Slično se čita i u kapitulskoj knjizi: isprave (1634—1734) u Poljicima na f. II.: *Obligi vikuvični ki su dužni redovnici od klira od Polic služit, kako se vidi*¹⁹⁹. Zanimljivo je, da je baš u Poljicima sačuvano više svešćića tzv. *Evidencija vječnih obaveza poljičkog klera za XVIII. stoljeće*²⁰⁰.

Izvršenje ovih vječnih obaveza bilježili su u tzv. »police«. To su bile male bilježnice (svešćići) u koje su se bilježile vječne obaveze klera redom — po mjesecima i danima u toku jedne godine, tj. vječne mise i oficiji. Često je u tim »policama« uz pojedinu misu zapisano i ime svećenika koji je misu rekao uz oznaku (glagoljicom ili latini-com) kao što su: »celebrah«, »rekoh misu«, »kanta misu«, »celebrah misu« . . .²⁰¹. Rečene »police« redovito su počinjale od Jurjeve (23. IV) i trajale su do Jurjeve iduće godine kad su nastupali službu novoizabrani prokuratori klera i kad su se u vezi s time uređivali računi. Takve su se police nalazile u sakristiji te su imale poslužiti kao evidencija preuzetih obaveza, a ujedno i za ubilježbu izvršenih obaveza. Tako npr. polica vječnih obaveza poljičkog klera (1788—1789) počinje: *Polica od šegrestie na koju hote pisati oblgi od poš(tovano)ga klera poličkoga pod prokuratorom g(ospodi)n(om) popom Mihom Milohničem*²⁰². Takvih »polica« sačuvano je u Poljicima više²⁰³. Ostatak ovakvih polica kaptolskih vječnih misa bile su uokvirene table vječnih misa koje su do pred kratko bile izvještene po našim otočkim sakristijama. Međutim, uslijed tolikih političkih promjena i izmjena novca te prema tome i devalvacija ili čak potpunog propadanja uplaćenih

¹⁹⁵ ISTO, str. 40.

¹⁹⁶ ISTO, str. 259.

¹⁹⁷ ISTO, str. 45.

¹⁹⁸ ISTO, str. 294.

¹⁹⁹ ISTO, str. 271.

²⁰⁰ ISTO, str. 274—276.

²⁰¹ ISTO, str. 280—281.

²⁰² ISTO, str. 277.

²⁰³ ISTO, str. 277—282.

glavnica ili gubitka nekretnina, sve su te misne obaveze (vječne mise) propale, a sadanje crkvene vlasti više ih uopće ne primaju. Poradi navedenih razloga tijekom vremena dolazilo je i do smanjenja glavnica (kapitala) te su stoga krčki kapituli bili prisiljeni u više navrata tražiti i redukciju misa, ali o tome nešto kasnije.

3. — Ovdje moramo još nešto reći o misama tzv. »od zornice« od kojih su krčki klerici također imali svoje redovite prihode. Kako je već rečeno u prvom dijelu ovog prikaza²⁰⁴, ustanova zornica na Krku vrlo je stara. Radi se o fundaciji krčkih knezova Nikola i Ivana Frankopana. Ovaj posljednji, koji je odredio »da po svih kaštelih našega otoka, da se služi jedna misa v zor' vs'ki dan na slavu božiju . . .«, ostavio je pojedinim kaptolima zakladnu glavnica koja se je sastojala u raznim zemljišnim posjedima i životinjama. Tako je npr. seoskom kaptolu u Omišlju u tu svrhu ostavio svoje posjede zvane »Gradec« pred Omišljem te 100 ovaca i 10 koza²⁰⁵; u Vrbniku svoje zemljište na području zvanom Ubrov²⁰⁶. Međutim, kako proizlazi iz darovnice kneza Ivana Frankopana od 10. travnja 1472, isti je vrbničkom kaptolu već prije dao neka dobra u istu svrhu²⁰⁷. Tijekom vremena — zbog nastalih političkih promjena i smanjenja fonda ovih misa — ova je fundacija došla u pitanje. Stoga su u fond »zornica« počeli uplaćivati i vjernici svoje prinose — u novcu, u naravi ili u zemljištu. Ovakva darivanja nazivala su se »dati pod zornicu«. Tako je npr. dao »pod zornicu« Ivan Bosnić iz Vrbnika »edan ul' s pčelami«²⁰⁸; pop Barko Papić iz Baške »ov'ce čet(i)re«²⁰⁹; pok. Katarina, bivšega Ivana Velikoga, iz Baške »svoje trsje«²¹⁰. Na taj način postala je Frankopanska fundacija misa zornica neke vrsti bratovština. U Vrbniku je bila obnovljena god. 1525. te je primala prinosnike (braću, odatle braščina). Obaveza rane mise — zornice — spadala je na mjesni kaptol, pa su stoga i prihode te fundacije unosili u kapitulske »kvadirne« (quadero, bilježnica, knjiga, registar), a zemlja i životinje koje su bile »pod zornicu« davale su se u zakup (»na fit«²¹¹).

U vezi s ovim misama donosimo ovdje dvije zanimljive bilješke za Vrbnik, jedna je od god. 1471. (vjerojatno povezana s fundacijom tih misa po knezu Ivanu Frankopanu god. 1470.) i sadrži »zakon« koji je učinio vrbnički kapitul o sudjelovanju svećenika i žakna kod misa zornica: *1471. Budući na kup' vsi redovnici u plovana An'driè v kući, učiniše meju sobu dobrovol'nim zakonom'. Ki koli redovnik ali pop' ali žakan' ne bi prišal' odpivat' na zor'nicu s pričela mise, kako budu niže raspisani, plati vsaki penu (kazna) soldini 4, dva onim' ki su on'di, a dva v komun' (zajednica) meju v'si redovniki, a santiz imii zapisat' gdo ki ne pride ali sam penu plati: A to su ki imaju s kim' poiti tu*

²⁰⁴ M. BOLONIC, *Ekonomsko-socijalno stanje krčkih glagoljaša od XI. do polovice XVI. st.*, BS, 1975, br. 1.

²⁰⁵ Uspor. STARINE, XXXIII (I. MILČETIĆ, *Hrvatska . . .*), str. 509—510.

²⁰⁶ Uspor. STATUS (Šematizam krčke biskupije) za god. 1935., str. 29.

²⁰⁷ ISTO.

²⁰⁸ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 289.

²⁰⁹ VJ. ŠTEFANIĆ, *Fragmenti*, str. 26.

²¹⁰ ISTO, str. 31.

²¹¹ Opširnije M. BOLONIC, *Ekonomsko . . .*, BS, 1975, br. 1.

*misu peti: Naiprie imii biti vikar' i pop' Luka i pop' Mikula i žakan' Petr, a santiz' imii biti vazda . . . itd.*²¹².

Prema rečenom »dobrovol'nom zakonu« svako nesudjelovanje kod istih misa bilo je sankcionirano kaznom (penom) od 4 soldina, od kojih dva idu u korist svećenika koji prisustvuju kod iste mise, a druga dva idu u zajedničku kapitulsku blagajnu što se onda na koncu godine dijeli s drugim prihodima. Dakle, svećenik ili žakan, koji ne bi prema određenom redu sudjelovao kod mise zornice, ne samo da nema dijela od iste, već također mora platiti i »penu soldini 4«.

A u drugom »dobrovol'nom zakonu« od 1. rujna 1487. »g(ospo)din plov(a)n Andrii i pop' Benko . . . i v'si redovnici kupno« odlučuju »v(ě)kov(ě)čnim zakonom« — među ostalim: »Četrti zakon' es't' ki bi ne ob'služival' služ'be ka e od' zornice ka se služi vs(a)ki d(a)n, nima dela«²¹³. Odredba je jasna, svako neprisuštvovanje kod mise zornice ima za posljedicu gubitak prihoda od ove mise (nima dela«).

Kako je već rečeno obaveza misa zornica spadala je na kaptol, stoga je u vezi s time svaki kaptol vodio posebnu knjigu, kako nam to svjedoči takva sačuvana knjiga u Vrbniku pod naslovom »*To su službi od zornice*«²¹⁴. Te su knjige sadržavale također i razne isprave u vezi s misama zornicama, kao što su kupovanje zemljišta i davanje istog u zakup istom prodavaocu. Isto takva evidencija se vodila o prinosima brašćini zornice (zemlje, životinja i dr. pod zornicu) i davanja u zakup (»na fit«) zemljišta i životinja. Kupci, tj. prokuratora klera, koji isplaćuju novac za kupljenu zemlju vele da je »od zornice« — od kapitala i prihoda ove ustanove. Prihodi od zemljišta, kao i životinja, od zornica, isto tako i nagrade od istih misa dijelili su se svećenicima o Jurjevi, kako nam to svjedoče sačuvane kaptolske knjige. Tako npr. u Općoj kapitulskoj knjizi (1666—1717) bašćanskog kaptola čitamo: *1693 na (sic!) Ovo je račun od poštovanoga klera od Baške, o kapelanja od prošišioni i od mis i livel i ovac i zemal i pod zornicu*«²¹⁵. I u drugim godinama među ostalim kaptolskim prihodima nalazi se također i rubrika »*Pod zornicu*«, kao npr. god. 1718, 1745, 1765, 1777.²¹⁶ itd.

Prema sačuvanim dokumentima — može se zaključiti, da su se mise zornice na otoku Krku govorile još početkom XIX. stoljeća²¹⁷, dakako ne više svaki dan. Budući da su se zakladne glavnice misa zornica s vremenom smanjivale, bili su seoski kaptoli prisiljeni više puta tražiti od biskupa redukciju tih misa. Tako je biskup Petar Antun Zuccheri dekretom od 10. siječnja 1775. vrbničkom kaptolu reducirao broj misa zornica — na 120 misa godišnje²¹⁸. Kasnije se taj broj misa sve više smanjivao, dok nije svedena, čini se, na jednu misu u tjednu, i to subotu — na čast Blažene Djevice Marije — za sve žive i mrtve.

Kad je riječ o reduciranju misa zornica, recimo još nešto o reduciranju i drugih misnih obaveza (vječnih i vremenitih) što su ih krčki

²¹² Zapis u III. vrbničkom brevijaru iz prve polovice XV. st, f. 53 (VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 295).

²¹³ Zapis u I. vrbničkom misalu od god. 1456, f. 1v — 2 (ISTO, 347).

²¹⁴ VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 295.

²¹⁵ ISTO, str. 36.

²¹⁶ ISTO, str. 47, 48 i 49.

²¹⁷ ISTO, str. 302.

²¹⁸ BAK, Akta Zuccheri; M. BOLONIĆ, *Knezovi . . .*, (zornice).

kapituli morali vršiti s raznih naslova. Tako je seoski kaptol u Dubašnici na svojoj sjednici od 20. studenoga 1754. zaključio, da zamoli biskupa Zuccherija za redukciju misnih obaveza s obzirom na devalviranu vrijednost kapitala. Prema toj molbi dubašnjanski kler imao je tada 465 obaveznih misa na godinu, a prihod od legata iznosio je samo 376 lira godišnje. Odlukom od 1. prosinca 1754. biskup Zuccheri usvojio je prijedlog dubašnjanskog klera na osnovu njihovih popisa²¹⁹. Prema jednoj drugoj bilješki od god. 1767. dubašnjanski kler dobio je redukciju misa od istog biskupa i 4. svibnja 1754., a koja se odnosila na vječne legate²²⁰. Sličnu potvrdu nalazimo i u kapitulskim knjigama seoskog kaptola u Poljicima. Tako je poljički kaptol u kratko vrijeme dobio tri redukcije vječnih misa, i to »*po dekretu prisvitloga (ospodi)na biškupa veiskoga Petra An(to)na Cukera bi učinien dekret od dispense nikih vičnih mis pod godišća 1775 na 25 agušta i bihu dekretane ove mise ovde zdola podpisane ovim redom. U prvi ponidelék ovoga miseca mise 4 za po. popa I. Brusića staroga base . . .*« i dalje slijede dani rezervirani za pojedine misne obaveze²²¹. Isti biskup P. A. Zuccheri ponovno je poljičkom kaptolu podijelio dispenu »*svoim drugim dekretom leta 1776 na 31 marča*«. Treću dispenu od vječnih obaveza dobio je poljički kaptol »*po dekretu ili dišpenši od prisvitloga . . . g(ospodi)na Ivana Antona Šintića biškupa veiskoga učinien leta 1793 na 30 oktobra, kako se nahodi ovde priliplen u ovoi knigi*«. I dalje se specificiraju preostale obaveze nakon dispense²²².

C. KAPELANIJE

Treći veliki izvor prihoda krčkih popova glagoljaša bile su tzv. *kapelanije*, tj. oni prihodi koje su krčki kapituli primali od službe brojnih bratovština, kapela i beneficija. U tu službu spadale su mise, procesije, oficiji (službe) i druge svećeničke usluge. Da bismo mogli shvatiti koliki su bili ti kapitulski prihodi od tih službi, moramo ovdje nešto reći o brašćinama, kapelama i beneficijima na otoku Krku.

1. — Sigurno najveći prihod primali su krčki klerici u ime kapelanije — od brojnih *bratovština* (brašćina). Poznata je činjenica da je na otoku Krku postojao neobično velik broj bratovština. Redovito je u svakoj župi postojala jedna glavna brašćina koja je postojala uz veliki (glavni) oltar u župskoj crkvi, kako su npr. sv. Marije Vele (Stomorina) u Omišlju i Vrbniku, sv. Stjepana u Dobrinju, sv. Apolinara u Dubašnici, sv. Ivana Krstitelja u Baški i sv. Kuzme i Damjana u Poljicima. Uz ove glavne bratovštine postojale su na Krku u svakom mjestu (kaštelu) mnogobrojne brašćine. Ne samo župske crkve, već također gotovo svaka kapela, čak i oltari, imali su svoju bratovštinu. Za Vrbnik je Petriš napisao: »Verbnik doista u prošasta doba bijaše previše pobožan. To svidochi veliki broj crikav, oltarov i bratov-

²¹⁹ ISTO, Akta Zuccheri I; VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 97.

²²⁰ VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 104 (Registar misnih legata, 1757—1803).

²²¹ Evidencija vječnih obaveza poljičkog klera (poslije g. 1775), f. 3 (usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 275).

²²² Evidencija vječnih obaveza poljičkog klera — 1793, f. 4 (ISTO).

šćin . . .²²³. To vrijedi i za sve kaptolske župe na Krku. Tako su npr. prema jednom popisu od 18. travnja 1739. bile na otoku Krku 83 brašćine, i to: u Baški 13, u Krku 13, u Puntu 1, u Vrbniku 25, u Dobrinju 13, u Omišlju 13, u Dubašnici 7 i u Poljicima 4²²⁴.

Neke od njih, osobito one glavne, kao što su npr. sv. Ivana i sv. Marije u Krku, sv. Ivana Krstitelja i sv. Marije Velike u Vrbniku i dr., bile vrlo bogate. Brašćine su posjedovale pokretnu i nepokretnu imovinu koju su sticale upisninom i godišnjim doprinosom (članarinom) bratima, bilo u novcu bilo u naravi, zatim u brojnim darovima (legatima) inter vivos i mortis causa kako nam to svjedoče sačuvane bratovštinske knjige i notarski registri²²⁵. Među takve darove spadaju vinogradi, oranice, pašnjaci, životinje velikog i malog zuba, kuće i novac. Kuće, zemljišta i životinje malog zuba (ovce i koze) davali su u najam (u zakup — »na fit«), a veće životinje (krave) »na zlato«. Biskup Šintić pisao je o bogatstvu krčkih bratovština: »Ne bih znao točno odrediti njihov prihod, ali znam da nije bio malen . . . mogle bi bratovštine stvoriti u jednom siromašnom kraju znatan narodni fond«²²⁶. Prema istom biskupu sve krčke bratovštine imale su samo u zajmovima kod privatnika 800.000 lira²²⁷.

Prva i glavna svrha ovih brašćina bila je uzdržavanje crkava, kapela i oltara te skrb za dolično bogoslužje u njima i s time u vezi čašćenje pojedinih svetaca kao i vjerskih otajstava kojima su bile posvećene pojedine bratovštine. Uz to pak i briga i skrb za živu i pokojnu braću kao i siromahe. U vezi s time rečene brašćine — prema svojim statutima — davale su govoriti stanoviti broj misa: na dane odnosnih svetaca, na dan posvete crkve, te tjedno ili u određenim prigodama za živu i pokojnu braću. Posebno velik broj misa davale su izgovarati one bogatije brašćine, tako npr. brašćina sv. Ivana Krstitelja u Baški na dan posvete istoimene crkve (župska) — na dan sv. Luke (18. X) — davala je služiti mise po svima svećenicima u mjestu (a tih nije bilo malo) — za živu i pokojnu braću; brašćina sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku davala je služiti misu — svake nedjelje za živu braću i svakog ponedjeljka za pokojnu braću; isto tako pjevane mise s procesijom i pjevane večernje (prve i druge) na blagdan sv. Ivana Krstitelja, na blagdan Glavosjeka istog sveca i na druge dane. Poviše po jednu misu prigodom smrti kojeg bratima itd.²²⁸. Tu kapelansku službu, tj. mise, procesije i oficije (službe), kod bratovština redovito je vršio sav kler, tako da je prihod od te službe išao u zajednicu, a kasnije se dijelio podjednako među kapitularce²²⁹.

Da ti kaptolski prihodi od kapelanija nisu bili maleni svjedoči nam ovih par podataka. U općoj kapitulskoj knjizi (1666—1712) u Baški (f. 131—138) nalazi se slijedeća zanimljiva bilješka: 1693 na (sic!) *Ovo je račun od poštovanoga klera od Baške o kapelanja od prošioni i od mis i livel i ovac i zemat i pod zornicu.*

²²³ PETRIŠ, str. 91; M. BOLONIC, *Bratovština* . . .

²²⁴ KAPTOLSKI ARHIV KRK, Svezak Decime; M. BOLONIC, n. dj. 43.

²²⁵ Usp. M. BOLONIC, *Bratovština* . . .; STAIĆ i drugi.

²²⁶ BAK, snopić rujana, 1815.

²²⁷ ISTO, br. 88 od god. 1797.

²²⁸ Opširnije o tome v. M. BOLONIC, n. dj.

²²⁹ ISTO.

Kapelanije: S(ve)to Telo braščina — L 30; S. Duh braščina — L 40; S. Petar braščina — L 30; S. Anton na mori braščina — L 54; S. Lucija opat — L 50; Gospoja od ruzarija — L 36; S. Jelisavta braščina — L 60; S. Marija na Gorici braščina — L 96; Mise Gospojine kantane rečene gospoje — L 30; Se s(ve)te Krajev braščina — L 50; S. Juraj gradu — L 18; Misa kantana S. Jurja — L 2; S. Anton od Padove — L 18; Misa kantana S. Antona — L 2; S. Marija na cimiteri — L 10; Suma kapelanja — L 530:10²³⁰.

Isti baščanski kaptol primio je god. 1691.: *Naiprvo kapelanja Lbr. 509 / proišioni Lbr. 16, mise nose Libr. 164:4 . . .*²³¹.

Prema jednom službenom izvještaju o upravljanju prihodima braščine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku od god. 1562. ista je braščina mjesnom kaptolu u ime kapelanije za ovršivanje misa, pjevanje večernja, procesija i drugih službi isplaćivala godišnje:

- a) vrbničkom kaptolu za kapelane koji izgovaraju mise u istoj crkvi (tj. sv. Ivana Krstitelja) prema statutu svake nedjelje i poneđeljka — za čitavu godinu L(ibre) 24;
- b) na blagdan Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja daje kaptolu za službu (mise, procesija i drugo) L(ibre) 6;
- c) za procesiju na dan posvećenja spomenute crkve L 6;
- d) istom kaptolu za procesiju na dan sv. Ivana Krstitelja L 6;
- e) istom kaptolu za misu na Dušni dan — L 3.

Prema istom izvještaju od god. 1562. braščina sv. Ivana Krstitelja davala je vrbničkom kaptolu u ime kapelanije godišnje — ukupno Libre 45:66²³².

Prema sačuvanoj knjizi braščine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku (1800—1811) ista je braščina god. 1800. isplatila seoskom kapitululu u Vrbniku: za pet pjevanih misa (od kojih jedna u troje — »in terzo«) i 114 tihih misa L 150²³³.

U knjizi bratovštine duša čistilišta (1714—1767/1824) u Dragi baščanskoj na f. 88 zabilježeno je za god. 1749.: *Podanje istih* (tj. gaštalda) */Dahomo na 3 decembra za dvi službe semu kapitululu L 68:12*²³⁴. I bratovština Svih Svetih u Staroj Baški (Kraj) u istoimenoj crkvi davala je baščanskom kaptolu u ime kapelanije — godišnje L 12. I napokon, evo, još jednog primjera iz Poljica. U tamošnjoj kapitululskoj knjizi (1634—1734) na f. 1 čitamo za god. 1684. ovu bilješku: *Plaćaju prokuratoru s(veto)ga Kuzme i Domiëna* (tj. braščine velikog oltara istoimene crkve)

<i>sako leto za mise pošt(ova)nim redovnikom od Polic</i>	L 704:4
<i>Od s(veto)ga Ruzarië (isto braščina)</i>	L 168
<i>Od braščine</i>	L 46 . . .

²³⁰ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *glagoljski*, str. 36—37.

²³¹ ISTO.

²³² KAPTOLSKI ARHIV KRK, I. svezak; M. BOLONIĆ, n. dj. str. 112.

²³³ ŽUPSKI ARHIV VRBNIK; ISTO, str. 111.

²³⁴ VJ. ŠTEFANIĆ, *glagoljski*, str. 90.

²³⁵ ISTO, str. 271.

I iz ovih skromnih podataka može se zaključiti da su prihodi krčkih kaptola od kapelanija brojnih bratovština bili doista osjetljivi.

2. — U ime obavljavanja kapelanske službe krčki popovi glagoljaši primali su stanovite prihode također i od raznih *kapela*, koje nisu bile vezane uz već spomenute brašćine, nego uz razne nadarbine (beneficije). Uz bratovštinske kapele i oltare postojale su na otoku Krku i brojne kapele i oltari koje su fundirali i dotirali razni pojedinci ili obitelji. Stoga su ovakve kapele i oltari bili ponajviše obiteljske nadarbine za koje su skrbili i uživali prihode svećenici od roda zakladatelja, a u koliko istih ne bi bilo, onda bi prava i dužnosti obično prelazile na sveukupni kler. U rukopisnoj knjizi »*Catastico*« iz god. 1730. nalaze se u prijepisu mnogobrojne oporuke-darovnice kojima su oporučitelji dotirali takve kapele i oltare. Popis tih brojnih kapela, raspoređen po seoskim kaptolima, sadrži 100 (sto) kapela i oltara. Za vrbničke kapele i oltare ima mnogo takvih podataka u knjizi »*Nike uspomene starinske*« od J. A. Petriša²³⁶.

Za bolje shvaćanje stvari donosimo ovdje — prema istom Petrišu — nekoliko podataka za grad Vrbnik. Rečeni Petriš na dva mjesta posebno ističe »pobožnost velika Verbenčana«²³⁷, dapače na drugom mjestu govori, kako »Vrbnik . . . bijaše previše pobožan«²³⁸, što pak dokazuje velikim brojem crkava, kapela, oltara i bratovština²³⁹. Tako npr. piše, da je još u njegovo vrijeme bilo u župskoj crkvi u Vrbniku »18 oltarov brojeći velikoga«²⁴⁰. U toj svojoj knjizi on opisuje 30 crkava i kapela koje su postojale na području kaptolske crkve Vrbnik. Neki od rečenih oltara kao i kapela imale su svoje bratovštine, a druge opet imale su svoje beneficije (nadarja) koje su uživali pojedini nadarbenici prema oporuci zakladatelja ili »po jušu«²⁴¹. To isto vrijedi i za cijeli otok Krk.

Potvrdu za to nalazimo i u kanonskim i apostolskim vizitacijama. Primjera radi navodimo ovdje nekoliko podataka iz apostolskih vizitacija iz god. 1579. i 1603. Tako je npr. prema apostolskoj vizitaciji Augustina Valiera iz god. 1579. bilo: u župskoj crkvi u *Baški* — 7 oltara; u *Dobrinju* — 24 crkve i kapele; u *Dubašnici* — 5 crkava; u *Omišlju* — 18 crkava (župska je crkva imala 17 oltara); u *Poljicima* — 6 crkava (župna crkva — 3 oltara); u *Vrbniku* — 23 crkve i 17 oltara u župskoj crkvi. U istoj vizitaciji piše za Vrbnik: *Retulerunt sacerdotes multas ecclesias solvent pro curatione Domino Episcopo alia aliter*²⁴². I u drugoj apostolskoj vizitaciji Mihovila Priolija iz god. 1603. nalazimo podataka o našem predmetu, premda, izgleda, da je taj iskaz za neke župe manjkav u poredbi s prvom apostolskom vizitacijom i drugim kanonskim vizitacijama kao npr. za Dobrinj i Vrbnik. Prema zapisniku iste vizitacije bilo je tada: u *Baški* — 27 crkava (uključujući i kapele); u *Dobrinju* — 11 crkava (u župskoj crkvi 8 oltara); u *Du-*

²³⁶ BAK, rukopisna knjiga CATASTICO uspor. I. ŽIC-M.BOLONIĆ, Popis starog arhiva krčke biskupije, Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. XV, 1970., str. 358—362); PETRIŠ, str. 91—104; uspor. sprijeda Valierovu i Priolijevu vizitaciju.

²³⁷ PETRIŠ, str. 107.

²³⁸ ISTO, str. 91.

²³⁹ ISTO.

²⁴⁰ ISTO, str. 91.

²⁴¹ Uspor. PETRIŠ, str. 91—106.

²⁴² VATIKANSKI ARHIV (VA).

bašnici — 5 crkava (u župskoj crkvi 7 oltara); u Omišlju — 22 crkve (16 oltara u župskoj crkvi); u Poljicima — 7 crkava (3 oltara u župskoj crkvi); u Vrbniku — 15 crkava (16 oltara u župskoj crkvi). U istoj vizitaciji čita se još za Bašku i ovo, da svaki svećenik, uz redovite prihode od desetina, ima također još po koju kapelu²⁴³. K tome napomenimo, da su mnoge od navedenih crkava, uz župske, imale i po dva i po tri oltara (vezana uz razne beneficije).

Krčki biskup Baltazar Nosadin u svojoj relaciji od god. 1695. ističe za Dobrinj, da su tamo »posvuda mnoge kapele i bratovštine«²⁴⁴. Stoga se u kapitulskoj knjizi: godišnji računi (1775—1804) god. 1775. navodi posebni kaptolski prihod od »službi crkav«, tj. u ime kapelarije i u tim crkvama i kapelama²⁴⁵. I za Omišalj piše biskup Zuccheri u svojoj relaciji god. 1742., da su u toj župi mnoge crkve i ondje, tj. u mjestu, kao i izvan mjesta (campestres)²⁴⁶ te se u vezi s time u knjizi prokuratora klera (1750—1776) na f. 53 čita spisak: *Mise koe spiva poš(tova)ni k(ler) od Omišla po kapelaniêh. / Na 17 enara na dan s(ve)t(o)ga Antona opata spiva p(o)š(tova)ni k(ler) b. (sic!) večêrnê i dva aparani s kapelanom na misi, gre — L 10 . . .*²⁴⁷.

Međutim, kad je riječ o kapelama i oltarima na otoku Krku i raznim beneficijama u vezi s njima, ovdje moramo navesti još nešto. Poput Dalmacije i otok Krk bio je od god. 1480—1797. pod mletačkom republikom koja je, kao nasljednica domaćih krčkih knezova Frankopana na Krku, smatrala se kao takvom ne samo u materijalnom (političkom) pogledu već također i in spiritualibus. Mletački naime dužd smatrao se kao nasljednik Frankopana patron krčke Crkve, kao što su to bili krčki knezovi na temelju posebnih povlastica primjenih od hrvatsko-ugarskih kraljeva²⁴⁸. U smislu tog patronatskog prava mletački dužd smatrao se patronom (zapravo padrone — gospodar) svih crkvenih službi i beneficija na Krku. Za bolje razumijevanje mletačkog pojmovanja toga patronata dostatno je sjetiti se bombastičnog naziva što su ga oni sebi prisvajali u tom pogledu: . . . *Doge di Venezia — solo Signore, e Patrono della Chiesa di Veglia*²⁴⁹. Takvo stanje stvari ističe se i u zapisniku apostolske vizitacije iz god. 1579.: »I canonicati con le dignità, alcune chiese dell' Isola, molte Capelle della Città, e fuori (tj. izvan grada Krka) sono sotto la giurisdizione del Sommo Principe di Venezia . . .»²⁵⁰. Tako je mletački dužd kao »jedini gospodar« dijelio crkve i beneficije kako je htio i kome je htio, dakako najviše strancima. Slično kao u cijeloj Dalmaciji, koja je bila pod mletačkom dominacijom, tako su i mnoge kapele i oltare s odnosnim beneficijama u krčkoj biskupiji uživali strani beneficijati, svećenici i svjetovnjaci, osobito iz Venecije. Tako su mnogi dalmatinski biskupi morali dio svojih prihoda davati stranim biskupima; a svećenstvo Trogira tužilo se vizitatoru Valieru (1579), kako su »beneficia simpli-

²⁴³ ISTO.

²⁴⁴ VA, relacija biskupa Nosadina.

²⁴⁵ Uspor. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 76.

²⁴⁶ VATIKANSKI ARHIV.

²⁴⁷ VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 260.

²⁴⁸ Uspor. M. BOLONIĆ, *Crkveni patronat . . .*, SZ V; ISTI, *Knezovi . . .* kod Krčkog zbornika.

²⁴⁹ Tj. Mletački dužd — jedini gospodin (gospodar) i patron krčke crkve.

²⁵⁰ VATIKANSKI ARHIV.

cia« njihove biskupije bila sva u rukama stranaca²⁵¹. To je posebno vrijedilo za one bogatije beneficije, među koje su spadale i benediktinske ex-opatije koje su obično nosile veći godišnji prihod, kao što su opatija sv. Lucije u Baški, združena s onom sv. Lovre i sv. Ivana u Krku, te sv. Nikole u Omišlju. Tako je npr. opatija sv. Lucije god. 1603. nosila godišnje 360 dukata prihoda; god. 1617. godišnje 300 dukata; god. 1663. godišnje 350 dukata itd.²⁵². A opatija sv. Nikole godišnje 80 dukata (03), 600 lira (1790) itd.²⁵³.

Ti beneficijatori — sekularni opati bili su redovito Mlečani, razni mletački prelati, od kojih mnogi uopće nisu nikad dolazili na otok Krk, pa niti kod primopredaje, nego bi mjesto njih preuzeo u posjed opatiju njihov punomoćnik, a opatijska bi dobra dali u zakup domaćim ljudima. A crkvene službe i dužnosti vezane uz iste, tj. kapelaniju, vršili su domaći svećenici, i to u crkvi sv. Lucije u Baški bašćanski kler, a u opatiji sv. Nikole u Omišlju koji od omišaljskih svećenika. Prema jednom izvještaju bašćanskog plovana od god. 1663. bašćanski je kaptol primao u ime kapelanije 50 lira na godinu²⁵⁴. Isto toliko je primio bašćanski kaptol i god. 1693.²⁵⁵ Kapelan sv. Nikole u Omišlju god. 1576. primio je za to 8 dukata na godinu, a god. 1609. — 4 dukata²⁵⁶.

Poput rečenih ex-opatija tako su se i mnoge druge crkve i kapele kao i oltari nalazile pod juspatronatom mletačkog dužda (j. p. Summi Principis). Tako su se pod mletačkim juspatronatom npr. nalazile i slijedeće kapele: u *Baški* — crkva sv. Jakova (campestre), sv. Marije kod župske crkve sv. Ivana Krstitelja, sv. Andrije (Campestris); u *Omišlju* — crkva sv. Andrije u Dubašnici koja je spadala pod opatiju sv. Nikole (1579), sv. Ivana Krstitelja u Sužanu (1603), crkva sv. Duha u Omišlju i sv. Anastazije u Brajdama, koje su isto tako spadale pod opatiju sv. Nikole; u *Poljicima* — sv. Marije, sv. Siksta u Kambonu, sv. Fuske pri moru, sv. Leonarda u Nalio; u *Vrbniku* — sv. Nikole na moru, (koja je imala veliki posjed u vrbničkom polju), sv. Duha (Gradac), sv. Petra u Kampeljama, sv. Krševana na Garici i dr.²⁵⁷. U tim su kapelama redovito vršili kapelansku službu područni kapituli, za koju su primali godišnje stanovitu nagradu. Tako je npr. vrbnički kler za vršenje kapelanske službe u crkvi sv. Krševana na Garici primao godišnje 27 L²⁵⁸, bašćanski kler za kapelaniju u crkvi sv. Marije »na cimiteri« godišnje L 10²⁵⁹, itd.

I na koncu bismo — uz rečeno — mogli ovdje još navesti stanoviti prihod u vezi s dijeljenjem nekih sakramenata i s pokapanjem mrtvacu. Riječ je naime o stolarini (jura stolae). Prihodi od stolarine nisu bili svuda isti jer su oni ovisni o raznim okolnostima. U pomanjkanju podataka o ovim prihodima za krčku biskupiju, donosimo ovdje

²⁵¹ Apostolska vizitacija A. Vallera — prema I. VITEZIĆU, n, dj.

²⁵² VJ. STEFANIĆ, *Opatija sv. Lucije* . . ., str. 63.

²⁵³ ISTO.

²⁵⁴ BAK, II. Pastirski pohodi.

²⁵⁵ Vidi bilj. 230.

²⁵⁶ Opširnije o tome vidi VJ. STEFANIĆ, *Opatija*.

²⁵⁷ Apostolska vizitacija — 1579.

²⁵⁸ BAK, I. Pastirski pohodi (kan. viz. 1590).

²⁵⁹ Vidi bilj. 230.

neke podatke o tome iz susjedne modruško-senjske biskupije. Prema M. Sladoviću ti prihodi od stolarine u senjsko-modruškoj biskupiji god. 1733. iznosili su od prilike:

krštenje . . . 3 kr; ženidba ili vjenčanje . . . 24 kr; pokop . . . 17 kr; pokop sa sv. misom . . . 1 for 8 kr; uvođenje porodilje . . . 3 kr; troje napovijedi . . . 24 kr; blagoslov kuće . . . 2 kr²⁶⁰.

Nešto slično vjerojatno je bilo i u krčkoj biskupiji.

D. OSTALI KAPTOLSKI PRIHODI

Uz rečene izvore prihoda (desetine, mise i misni legati, kapelanije i crkvene službe) krčki seoski kaptoli primali su također — negdje više negdje manje — također i prihode od svoga pokretnog i nepokretnog blaga. Krčki kapituli su tijekom vremena, darivanjima, kupnjama, zamjenama, zakupima i slično, postali vrlo bogati ne samo u nekretninama već također u stoci i kapitalu i zato se u kapitulskim knjigama uz druge spomenute kapitulske prihode, navode također primanja: *od zemle i mekote, slape, darmuni* (šume) . . . *liveli* (kamati)²⁶¹.

1. — O raznim darovnicama krčkih knezova Frankopana i imućnijih otočana — u nekretninama i u novcu — u korist krčkih kaptola za razdoblje od XI—XV. vijeka bilo je govora u prvom dijelu našeg prikaza o socijalnom i ekonomskom stanju krčkih glagoljaša²⁶². Ovdje ćemo pak sada nešto reći o takvim donacijama (inter vivos i mortis causa) krčkim seoskim kaptolima za kasnije razdoblje. Da su Krčani i kasnije darivali svoja pokretna i nepokretna (gibuća i negibuća) dobra pojedini seoskim kaptolima (klerima) bilo oporučno (mortis causa) bilo za života (inter vivos) — uz određene uvjete ili bez istih imamo više potvrda u sačuvanim pisanim izvorima, osobito u kapitulskim i notarskim knjigama.

U potvrdu toga, evo, nekoliko takvih darivanja. Tako npr. Nikola Bozanić i njegova žena Kate iz Vrbnika u svojoj oporuci od 19. siječnja 1641. određuju, da u koliko njihovi baštinici ne bi htjeli »*obsluživat zadušin* (tj. misni legat) . . . *da mozi na ono poseć naš p(oštovani) kapitul i (o)bsluživat rečene zadušini*«. Prema istoj oporuci riječ je »*njiju selo* (tj. seljački posjed s kućom i zemljištem) *i darmun i tri mekotice* . . . *i brajdi* (tj. trsi) . . . *dva varta i mekoticu* . . .«. I onda ponovo nekoliko »*mekoti*« (oranica) i »*njiju kuću ka je (v) Varbnici* . . . *i vse, če je v njoj, če je v kući i v konobi i njiju darmun i mekot i na Garici tri* . . . *i zemlju v Patnom i vse, če se najde, če ni komu imenovano* . . .«²⁶³. I Menka (Dinka) žena pok. Keka Žorgula iz Krka testamentarno (12. V. 1641.) ostavlja »*p(oštovanomu) kapitolu od Varb-*

²⁶⁰ rPema JOSIP BURIC, *Le Diocesi di Segna e di Modruca durante l'episcopato di Giovanni Antonio Benzoni (1730—1745)*, Roma 1968, str. 45.

²⁶¹ Uspor. VJ. STEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 47 i dr.

²⁶² U BS, 1975, br. 1.

²⁶³ STASIĆ, br. 105.

nika limozini L šest sto i šezdeset malih, a da je oblišan . . .»²⁶⁴. I Mare Brusić (9. XI. 1641.) određuje »da mozi po(štovani) naš kapitul poseć na moje dobro i obslužit rečene zadušini« (ako ih ne bi htjeli izvršiti njezini baštinici²⁶⁵). Slično ostavlja i sudac Matija Štutitić opokom od 4. veljače 1642.²⁶⁶.

Slično je bilo i u Dobrinju. Tako npr. Luka Kirinčić i njegova žena Kristina ostavljaju nekretnine kaptolu u Dobrinju²⁶⁷. U imovniku seoskog kaptola u Dobrinju od god. 1927. čita se, kako su »pojedinci ostavljali kaptolu pašnjake, oranice, volove, ovce itd.« u ime misnih i nabožnih legata²⁶⁸. O tome imamo potvrdu i u sačuvanim kapitulskim knjigama koje sadrže brojne notarske isprave (»instrumente«) o primanju raznih legata u korist dobrinjskog kaptola — sve tamo do XVIII. stoljeća²⁶⁹. Takve zapise nalazimo i u kaptolskim knjigama drugih krčkih seoskih kapitula²⁷⁰.

Krčki je kler dolazio do nekretnina također i kupovanjem kako nam to svjedoče brojne isprave zabilježene u kapitulskim knjigama kao i u notarskim registrima. Tako npr. u bašćanskoj kaptolskoj knjizi o pravima bašćanskog klera (1713—1738) na f. 1—3 nalazimo više isprava iz god. 1713. kojima je predmet kupovanje nekretnina i neposredno davanje u zakup istome prodavaocu²⁷¹ i opet za razdoblje od god. 1731—1762.²⁷². Slično vrijedi i za Vrbnik. I u vrbničkim kapitulskim knjigama nalazimo više takvih instrumenata o kupovanju zemlje i davanju u zakup — odmah nakon kupnje od zakupnika (god. 1733—1746)²⁷³ i ponovno god. 1765—1788.²⁷⁴.

Svi su krčki kaptoli imali svoje zemljišne posjede — polja, vinarstvo, šume, ipak najbogatiji, čini se, ne računajući ovdje stolni kaptol u Krku, bio je seoski kaptol u Dobrinju. Do tih nekretnina došao je dobrinjski kaptol raznim donacijama, zatim preuzimanjem misnih legata raznih nadarbina koje su tijekom vremena ostale bez beneficijata (sv. Mihovila, sv. Andrije, sv. Jelene, sv. Petra na Vrh—Gabonjin s velikim pašnjakom od 133 jutra, zakupnina kojeg je god. 1814. iznosila čak 1050 for., kapela sv. Vida, kapela sv. Jurja na Krasu itd.), a isto tako i zaklade od privatnika kao npr. u XVI. stoljeću kaptol je dobio pašnjak »Gušč« od Jura Barbarića (1525), zatim »Rupon« od Jura Šamanića, »Gračišće« od Frana Frankovića (1516) i »Novi Drmun« od Jura Šamana. Dobrinjski kaptol povećavao je, poput drugih kapitula, svoje zemljišne posjede i kupovanjem. Tako je npr. kupio jedno zemljište za 70 zlatnih i pašnjak »Barbić« za 51 zlatnih. Donacijom bez obveze primio je pašnjak »Križice«. Prema navedenom inventaru od god. 1927. dobrinjski kaptol imao je tada 24 zemljišne čestice, većinom drmuna i pašnjaka, od kojih se dvije čak i zovu *Kapitulske* (šume) i

²⁶⁴ ISTO, br. 118.

²⁶⁵ ISTO, br. 127.

²⁶⁶ ISTO, br. 137.

²⁶⁷ ISTO, br. 152.

²⁶⁸ BAK i ŽUPSKI ARHIV u Dobrinju.

²⁶⁹ Usp. V.J. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 69—73 i dr.

²⁷⁰ ISTO.

²⁷¹ ISTO, str. 39.

²⁷² ISTO, str. 42.

²⁷³ ISTO, str. 294—295.

²⁷⁴ ISTO, str. 297.

Kapitulski (drmun, šuma)²⁷⁵. Već stara Dragoslavljeva glagoljska isprava od 1. siječnja 1100. među ostalim navodi »... i do zemal kapitulskih od Dobrina...«²⁷⁶.

Među nekretnine krčkih seoskih kaptola treba ubrojiti također i kapitulske kuće koje se negdje jednostavno zovu kuća kapitula ili kuća »poštovanoga klera« (Dobrinj) ili pak desetina (u Baški, Dobrinju, Poljicima, Vrbniku i dr.) od kojih neke još i danas postoje²⁷⁷.

Uz nepokretnu kapitulsku imovinu treba ovdje navesti također i pokretnu koja se sastojala u životinjama — malog grla (ovce, koze) i manje velikog grla (goveda, konji) koja se redovito povećivala davanjem — uz obavezu ili bez obaveze — i rasplodom. Kaptoli su od životinja imali redovito velike prihode, kako se može zaključiti iz kapitulskih knjiga u kojima se navode prihodi: »od ovac«, »ovce«, »živine« (vuna, sir, meso i dr.). Manje životinje su redovito davali »na fit«, a krave »na zlato«. Kapitul u Baški prema bilješki od god. 1746. »nota od živine ča smo strigli« imao je iste godine »bravi velih« 126; god. 1752. »živih bravi« 163; a god. 1753. »bravi velih« — 168²⁷⁸.

2. — Pokretna i nepokretna imovina krčkih seoskih kaptola predstavljale su kapitulski kapital (kavidal, glavnicu) noseći kaptolima stalni godišnji prihod — u naravi ili u novcu, što se dijelio godišnje, uz ostale prihode, mjesnim kapitularcima. Taj je prihod spadao u rubriku (stavku) »ovo je račun . . . od livel (kamati) i ovac i zemal...«²⁷⁹. Kaptoli su naime svu nepokretnu imovinu — šume, pašnjake vinograde (brajde) i oranice — vlastitu i zakladnu (od misa zornica i brojnih zakladnih misnih legata) davali u zakup — »na fit«. Prema bilješkama u sačuvanim kaptolskim glagoljskim knjigama kapitulske zemlje i pašnjaci davali su se u zakup najboljim nudiocima, tj. putem dražbe (nadmetanja) i to za tri godine. S time u vezi u tim knjigama nalazimo zapisnike o licitaciji kapitulskih zemalja i pašnjaka (trave). Tako npr. u prvoj knjizi omišaljskog kaptola (1664, 1560—1750, 1780) na f. 63—63^v nalazi se zapis o šumama i zemljama koje kapitul od god. 1593. i dalje svake treće godine daje na licitaciju (u zakup): »*Od Karstova rojstva 1593 dim tisuće petsto devetdeset tretoga pokli su u poses od mest ovdí notani i vazda se sako tretó leto čine kantat (licitirati) ki je oče deržat ki da već tomu ostanu . . .*«. U popisu tih zemalja spominju se: Kavka, va Krascih, Herbet, Štirnica, Stipan, Gnojini, Lumbardeska, Žgane, Pasja, va Vodnih, Sibiža itd.²⁸⁰. Slične zapisnike o licitaciji kapitulskih pašnjaka (trava) nalazimo i u knjizi bašćanskog klera (1777—1834) na f. 182—195: »*Ovdí se jimaju pisati trave i fitance za tri leta kličane i koja komu redovniku oстане i za koliko libar (1789). Trava Sridneh je ostala popu Franu Paêliću za L 76*«²⁸¹. Kako je razvidno iz ove bilješke kod dražbovanja kapitulskih šuma i pašnjaka sudjelovali

²⁷⁵ Usp. Inventar seoskog kaptola Dobrinj, god. 1927.; I. JELENOVIĆ, *Mikrotoponimija dobrinjskog područja na otoku Krku*, poseban otisak iz »Hrvatski dijalekto-loški zbornik«, knj. 3, Zagreb 1973, br. 151 i 1003.

²⁷⁶ Usp. I. KUKULJEVIĆ, *Acta croatica*, 315 i Đ. ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, 429.

²⁷⁷ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 38, 76 i dr.; PETRIŠ, str. 116.

²⁷⁸ VJ. ŠTEFANIĆ, *JAZU II*, str. 223.

²⁷⁹ ISTI, *Glagoljski*, str. 37.

²⁸⁰ ISTO, str. 254.

²⁸¹ ISTO, str. 49.

su također i sami popovi-kapitularci. Tako je npr. isti pašnjak (trava) iz god. 1752. pripao »za tri leta popu Jivu Mihaliću mladomu a to za . . . L 66:1«²⁸².

Slično su se davali u zakup i vinogradi i oranice, tj. obradiva zemlja, i to na određeno vrijeme i za dogovoreno davanje (kanon). O tome su se također sastavljali posebni ugovori i zapisnici. Tako čitamo u knjizi prokuratora klera u Omišlju (1750—1776) da su kod dražbovanja mogli sudjelovati samo ljudi iz odnosne župe te da su se vrtovi davali u zakup čak — do 29 godina. Taj zapis glasi: »Leta 1779 miseca enara dan(?). Zabilježenje verti, zemal oranih i brajdanih i dermuni od poš(tova)n(o)ga klera od Omišla koji se daju za tri leta na kmetovščinu kmetom ove plovane od grada i sel, a ne drugim, i to odlučeno est ili inkatano pred licem poš(tova)n(o)ga plovana koi e odlučil za koliko, kako inkantonue(?), od koga est bilo, i to pred p(oštova)nimi redovnici. Tako običaino od naših starih. / Vert na Vracih za let dvadeset i devet Mikuli Franki pok. Mikuli vsako leta fita — L 3«²⁸³. Prema sklopljenom ugovoru (ili zapisu) zakupnici su davali kapitolu odgovarajući dio prihoda u naravi, tj. 1/10, 1/9, 1/7, 1/6 vina ili drugog prihoda²⁸⁴. Taj se dio redovito plaćao u naravi »a malo koji u pinezih«²⁸⁵. I na drugom mjestu isti Petriš piše: »davak letnji bijaje u pšenici, ali u vinu, a malo koji u pinezih«²⁸⁶. O rečenim zapisima kao i o zakupnicima kapitulskih zemalja vodila se posebna evidencija. Tako npr. u knjizi bašćanskog kaptola (ugovori i dr.) god. 1731. do 1806. na f. 140—163 pod naslovom *Catasti* (inventar zemljišta, nekretnina) *di questo V(enera)ndo Clero di Besca* nalazi se velik iskaz o zemljišnim česticama, što ga daju pojedinci u zapisnik (in nota), izjavljujući koju kapitulsku zemlju imaju i koliko plaćaju zakupnine²⁸⁷. Tako isto i knjiga seoskog kaptola u Omišlju (1713—1742) sadrži mnoštvo zadužnica, od kojih najveći broj ima takvih, u kojima se seljaci obvezuju na godišnje plaćanje određene svote kaptolu za zemlju što su je uzeli u zakup²⁸⁸. Evidencija o zemljištima danim u zakup vodile su se u tzv. »Police od fitanih mest i dermuni . . .«²⁸⁹. »Kanti« (licitacije) obavljali su se redovito o Jurjevu ili na dan sv. Marka²⁹⁰.

Krčki seoski kaptoli imali su i »živine«, većinom ovce a manje goveda, koje su davali također u zakup — »na fit«. »Po zakon otočki« velike životinje — krave — davale su se *na zlato*, a male životinje *na bravariju* (dolazi od brav-ovca). Po tom otočkom zakonu bilo je uređeno davanje životinja u zakup kao i visina zakupnine za pojedinu vrstu istih. Tako je npr. zakupnina za jednu kravu iznosila — 32 libe²⁹¹ ili pak L 40 i L 42. Tako čitamo u oporuci Barića Barijanića od 3. studenoga 1639. da je ta zakupnina (»zlata krav«) iznosila L 42

²⁸² ISTO, str. 47.

²⁸³ ISTO, str. 260.

²⁸⁴ Usp. M. BOLONIC, *Bratovština . . .*, str. 127.

²⁸⁵ PETRIŠ, str. 97.

²⁸⁶ ISTI, str. 111.

²⁸⁷ VJ. STEFANIC, *Glagoljski*, str. 42.

²⁸⁸ ISTO, str. 255.

²⁸⁹ ISTO, str. 260.

²⁹⁰ ISTO, str. 76.

²⁹¹ ISTO, str. 312.

i L 40²⁹². Prije nego bi tko dao u zakup — na zlato — govedo (kravu), isto bi se procijenilo pak bi ona vrijednost bila uvijek gospodareva, a plod bi dijelili, ako ne bi cijenu isplatio²⁹³. Manje životinje (ovce-bravi) davale su se u zakup, tj. »na bravariju«. Blago malog i velog zuba »fitivaše se od pet do pet godišć s patom, da se broj od glavnic vazda uzdaržaše«²⁹⁴, što znači, »da derva i glavnice od živin nima fitadur tikati, nego sve celovito na sverhi roka od fitance povratit. Samo je bila njegova paša i napasak od živa, t. j. telci, janci, vuna, mliko i gnoj«²⁹⁵.

Poput zemalja tako su se i životinje davale u zakup, i to »do let 5«, isto tako putem dražbe. Prema jednom zapisu od god. 1533. godišnja zakupnina ovce iznosila je »so. 6 i beč«²⁹⁶. Budući da su neki krčki kaptoli imali i po više ovaca, znalo se dogoditi da ih nisu mogli dati u zakup. Tako se u jednoj bašćanskoj općoj kapitulskoj knjizi (1666—1717) čita ova zanimljiva bilješka, kako godine »1659 na 2 ijuleê ovce ke razdiliše popi ne moguć jih dat na fit« i tako na svakoga popa dođe po jedna do dvije ovce²⁹⁷.

O davanju ovaca »na fit« ili »na livel« vodila se posebna evidencija. O tome su se sastavljali i posebni zapisi kao i o najmu zemlje. Tako je bašćanski kaptol god. 1685. uspostavio posebnu knjigu u tu svrhu. U njoj se na f. 3 čita: *1685 to su pisani ovce fitane od poštovanoga kapitula od Baški ke su refriškani pri prokadurih od poštovanoga kapitula od Baški . . . a to po svetu i licenci od poštovanoga kapitula toliko od ovac toliko liveli ki ča plaća i je dužan poštovanomu kapitulju*. Iz rečenog je razvidno da je knjiga bila započeta kao evidencija o ovcama danim u zakup, međutim je sadržaj iste knjige kapitulskih prokuratora vrlo šaren³⁰⁰. U istoj knjizi na f. 173—184 nalaze se ponovno notarski zapisi vrbničkog notara Ivana Volarića o »fitu« ovaca od god. 1635—1689. I ponovno na f. 204^v—207 kratki glagoljski zapisi o primanju i davanju ovaca god. 1691—1714.³⁰¹ U rečenoj općoj kapitulskoj knjizi u Baški među ostalim prihodima za god. 1693. nalazi se i rubrika *Ovce* u kojoj su popisani *bravari* po mjestima stanovanja, tj. Voda, Jurandvor, Batomal, Draga, Kraje, Punat i Varbnik³⁰². Sličnu evidenciju vodili su i drugi otočki kapituli. Tako npr. u staroj kapitulskoj knjizi (XVI—XVIII st.) u Dobrinju na p. 3—22 nalaze se ubilježeni zapisi o davanju kapitulskih ovaca na »livel« god. 1670—1682., koje potpisuju glagoljski notari: Ivan Volarić, Matij Frančić i Šimun Gržetić³⁰³. Tako i kaptol u Poljicima ima posebni iskaz »*Polica od fiti od ovac i liveli pošt(ovano)ga kapitula od Polic*«, tj. pregled najmova po imenima zakupaca i svotama³⁰⁴. Takvu evidenciju vodio je i vrbnički kaptol, kako nam to svjedoči komad kapitulske knjige instru-

²⁹² STASIĆ, br. 51.

²⁹³ Usp. V. PREMUDA, *Glagoljski pabirci*, 2. Zlato od krave, *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku* za god. 1912, Krk 1913, str. 75—76.

²⁹⁴ PETRIŠ, str. 111.

²⁹⁵ ISTO, 97; M. BOLONIĆ, *Bratovština*, str. 128.

²⁹⁶ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 288.

²⁹⁷ ISTO, str. 36.

²⁹⁸ — ²⁹⁹ — nema.

³⁰⁰ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, str. 38.

³⁰¹ ISTO.

³⁰² ISTO, str. 37.

³⁰³ ISTO, str. 70.

³⁰⁴ ISTO, str. 272.

menata (1662—1691) u kojoj se nalaze zapisi, kako pojedinci pred notarom priznaju koliko imaju na paši kapitulskih ovaca i koliko plaćaju fita. Poneki fit je kasnijih godina refriškan (obnovljen), jedan čak god. 1715. Na početku te knjige nalazi se notarska isprava o roku plaćanja fita za ovce. Prema toj notarskoj ispravi od 11. lipnja 1662. — »a to da imaju vsi ki imaju u sebe na fit ili na paši ovce ke nim plaćaju fit, kako para na knjigah rečenoga po(štovano)ga kapitula, a to da imaju bit rečene fiti vazda o Petrovi; ne plaćajuć fita vazda vsaku Petrovu da mozite (re)čeni kapitul poseć na podlogi i (...) nih poruk kako se udrži na vsih uštrumentih ke budu pisani naprid . . .«³⁰⁵. Slične zapise o najmu ovaca i obnavljanju istih nalazimo i u kapitulskoj knjizi (1738—1767) u Dubašnici f. 2—12 i opet f. 27—59³⁰⁶.

Prema jednom ugovoru (»uštrument«) Garžana Stašića iz Vrbnika od 3. srpnja 1640. proizlazi da su zakupnici kapitulskih ovaca kroz određenih pet godina potpuno slobodno s njima raspolagali te su ih mogli dati i drugima na uživanje. U tom naime »uštrumentu« Garžan Stašić »zručuje i daje vičnim zakonom Bariću Fugošiću p. Barića, njemu i njega redi, jedan kus zemlje v kuntradi Ozrina i mošunišće s livelom s tim patom, da ima rečeni Barić vzet na se ovac 6, ke imiše pop Matij od kapitula, ke ovce muntuju (vrijede) L 30, i cetera«, tj. svaka je ovca tada imala određenu vrijednost od L 5, što je uvijek kao glavnicica pripadala vlasniku (ovdje vrbničkom kaptolu)³⁰⁷. Slično oporučno raspolaže i Barić Barijanić iz Vrbnika (1639) s unajmljenim kravama (»zlato krav«) koje predstavljaju vrijednost od L 40, odnosno L 42³⁰⁸. Prihodi od najma životinja bilježili su se posebno u računskim knjigama, dotično godišnjim računima. Oni dolaze obično pod oznakom račun »od ovac« i »fit ovac« i slično³⁰⁹.

I na koncu recimo ovdje još nešto o kapitulskim приходима od kamata posuđenog novca. Ovdje se radi o glavnica (»kavidali«) koje su kaptoli primali od raznih misnih i zakladnih legata (zadušine, vične mise), davanja »pod zornicu« itd. Kako u ono doba na Krku nisu postojale štedionice ni banke, krčki su kaptoli svoje glavnice korisno ulagali — dajući ih u zajam (»na fit« — posudbu) pojedinim ljudima uz plaćanje godišnjih kamata. O davanju kapitulskog novca u zajam imamo vrlo mnogo zapisa i ugovora, iz kojih se vidi kako se u toj stvari postupalo. Kad se radilo o davanju novca u zajam, o tome je bio upoznat ne samo plovani već također svi članovi kaptola; dapače kad se radilo o većim posudbama tada se od njih tražilo i tajno glasanje. Toliko se može zaključiti iz jednog glagoljskog zapisa kapitulskog prokradura popa Petra Hrabrića u Baški od god. 1795. koji glasi: *Dah na livel (osposodi)nu Vinku Rozaniću po bal(ota)čijonu [glasovanju] p(oštovano)ga Klera. Bilo je balot [kuglica] da si: 23: da ne. 2. kako se vidi na knigi 8 h(ar)ti 186 . . . L 2150*³¹⁰.

Kaptolski novac davao se na posudbu i članovima kapitula. Tako npr. pop Mikula Kralić iz Omišlja — 4. svibnja 1664. — posuđuje

³⁰⁵ ISTO, str. 291—292.

³⁰⁶ ISTO, str. 98—99.

³⁰⁷ STAŠIĆ, br. 82.

³⁰⁸ ISTO, br. 51.

³⁰⁹ Usp. VJ. ŠTEFANIĆ, Glagoljski, str. 36, 74 i dr.

³¹⁰ ISTO, str. 46.

»od kapitula libr 100 ča e libar sto ke su billi old pokoinoga Nadala Bakića pušćeni . . . a salda . . . rečeni kapitul tere daju meni, zgorla rečenomu polpu Mikuli do let tri da imam plaćat L16 na leto dokli e vèrnem«. Kao garant (žirant) »za poruka« popa Nikole Kraljića »za fit i kavidal« potpisuje se pop Ivan Košutić³¹¹. Isto tako i u najstarijoj kapitulskoj knjizi u Baški (1630—1665) ima više zapisa, od kojih neki imaju oblik prave isprave, u kojima pojedini pop sam za sebe potvrđuje da je uzeo novac na nivel i potpisuje se »svoju ruku lašču«³¹². Novac redovito isplaćuju kapitulski prokraduri (prokuratorji). Tako npr. 1676 miseca ijulija na dan 12 u Baški v kući u popa Matija Barečiča . . . kapitulski prokraduri daju Jurju Pahliču na fit na nivel L 50 brojenih. Tu ispravu (»uštrument«) potpisuje vrbnički notar Ivan Volarić³¹³.

O svakoj posudbi ispostavlja se pismena potvrda. Te potvrde — isprave (zadužnice, obveznice) — pisane su redovito pred javnim notarima. U tim notarskim ispravama navodi se iznos koji se daje u zajam, komu se daje, kao i uz koliko kamata. Takvih obveznica imamo u knjigama svih krčkih kapitula. Uz prije navedene zapise donosimo ovdje još jednu zadužnicu iz Omišlja iz koje se razabire što je sve sadržavala jedna takva notarska isprava: »1672 miseca novembra na dan 6 v Omišli v kući u gospodina plovana popa Mikuli Pindulića — daje se Petru Kraljiću na nivel L 100 a da odgovara na rečene pinezi na leto o božiči fita po L 6. Notar se potpisuje kao obično: Ja Ivan Volarić nodar puplik sa oblastju od presvitile gospodi bnetačke . . .³¹⁴.

Koliko se daje zaključiti iz ovog i prijašnjih zapisa, krčki su kaptoli posuđivali novac uz godišnje kamate od 6% — koji su se imali isplaćivati »o božiči«, tj. koncem građanske godine. Novcem se davao na fit na jednu i više godina, kako nam to potvrđuje i slijedeći slučaj: 1713 miseca aprila na dan 20 v Omišli v kući u popa Ivana Sučića pred svedoci zdola pisanimi, pred rečenimi svedoci kunfesa Mikula Pindulić sin Mikulin, da ima u sebe v rukah od poš(ova)n(o)ga kapitula od Omišla L 50, ke zemle na nivel do leta 3, na ke se obliguje i kun(ten)tue plaćat vsako leto fita po L 3«. Tu kratku ispravu (kao i druge slijedeće) pisao je vrbnički notar Petar Petriš³¹⁵.

Svaki je kaptol vodio posebnu evidenciju o davanju novca na nivel, odnosno o dužnicima, kao i plaćanju kamata i vraćanju glavnice. Tako je npr. bašćanski kaptol imao popisane dužnike po mjestima njihova stanovanja. U općoj kapitulskoj knjizi (1666—1717) istog kaptola među računima »poštovanoga klera od Baške« nalazi se posebna rubrika *Liveli*. Pod livelima (kamatama) podijeljene su rubrike po imenima mjesta (zaselka) u kojima stanuju dužnici: Grad, Voda, Podvodji, Prikopotoka, Knakina (Knjakina), Gorica, Jurandvor, Batomal, Garina, S. Jelisavta, Kraje, Punat, Varbnik³¹⁶. Isti bašćanski kaptol imao je u XVIII. stoljeću posebni registar u kojem se vodila evidencija dužnika bašćanskom kleru. Dužnici su raspoređeni po pojedinim selima, kako je razvidno iz prednje bilješke. Evidencija se vodi tako, da se

³¹¹ ISTO, str. 253.

³¹² ISTO, str. 34.

³¹³ ISTO, str. 36.

³¹⁴ ISTO, str. 254.

³¹⁵ ISTO, str. 255—256.

³¹⁶ ISTO, str. 37 i 49.

na lijevoj (verso) strani piše ime dužnika i posuđena svota, a na desnoj strani razni zapisi o eventualnim promjenama (plaćanje kamata, vraćanje glavnice) kao i bilješka o ugovoru. Tako npr. *Matij Derenčinić pok. Matiê na knigi novoi na harti 64 — L 66:53*³¹⁷. Takvu bilježnicu »*Policu . . . od dugi*« ili »*Polica . . . i liveli od pinez*« imali su i seoski kaptoli u Vrbniku i u Omišlju. I seoski kaptol u Dobrinju vodi posebnu knjigu o najmovima i zajmovima (1728—1767): *1728 dan 3 maê. To je kniga klera dobrinskoga pripravna za postavlati pisma od fit pinez i drugih stvari rečenoga klera . . .*³¹⁸.

U te knjige dužnika ili knjige »od kavidali« (glavnice) bilježilo se i plaćanje kamata i vraćanje glavnice. Tako npr. bašćanski kaptolski prokurator u svom godišnjem računu 1747. među ostalim bilježe: *Priehomo od Ivana Tomašića kavidala . . . L 50*³¹⁹. Slično čitamo u knjizi prokuratora klera u Omišlju (1750—1776) na f. 1v: *1750. Ovo su pinezi ke su dani za mise i kavidali verneni . . . / Vernu pop Nadal Spicijarić — L 50* i opet godine: *1758. Ovo su kavidali/ke prije prokradur pop Mikula Ilić po. Ivana. / Prije od Toma Ilić p. Andra — L 160*³²⁰.

I napokon recimo još i ovo, da su se prihodi od kamata pozajmljenog novca u godišnjim računima bilježili pod posebnim rubrikama: »*liveli pinez*«³²¹, »*fit pinez*«³²² ili kao »*Polica . . . i liveli od pinez*«³²³. Tako prokurator omišaljskog klera u godišnjem računu donosi i posebni *šald* (saldo) od glavnica danih u zajam: *1795. Saldi od Postovanaoga clera od Omisglia od Cavidali danigh na livel i prijetigh u letu zgora recenomu. Lijevi stupac: Prijeti; desni: Dani na livel* (hrvatsko-latinički zapis)³²⁴.

³¹⁷ ISTO, str. 52.

³¹⁸ ISTO, str. 75.

³¹⁹ ISTO, str. 45.

³²⁰ ISTO, str. 259.

³²¹ ISTO, str. 73, 76.

³²² ISTO, str. 75.

³²³ ISTO, str. 260—261.

³²⁴ ISTO, str. 261.